Discurs împotriva elenilor

1. Nu fiți ostili barbarilor, grecilor, și nu le urâți doctrinele. Căci care dintre instituțiile voastre nu a provenit de la barbari? Cei mai faimoși dintre telmisieni au inventat arta divinației prin vise; carienii, pe cea a previziunii prin stele; frigienii și cei mai vechi dintre isauri, prin zborul păsărilor; ciprienii, prin măruntaiele animalelor sacrificate. Babilonienii au inventat astronomia, perșii magia, egiptenii geometria, fenicienii scrierea. De aceea, încetați să mai numiți invenții ale voastre acele lucruri pe care le-ați preluat de la alții. Orfeu v-a învățat poezia și cântecul; el a introdus și printre voi inițierea în mistere. Toscanii au inventat arta plastică; analele egiptenilor v-au învățat alcătuirea istoriilor. Dar de la Marsyas și Olimp ați primit arta de a cânta la flaut: ambii frigieni, amândoi țărani, au descoperit armonia sunetelor pe acest instrument. Tirenienii au inventat trompeta, ciclopii prelucrarea cuprului; Scrierea scrisorilor a fost inventată, conform mărturiei lui Hellannicus, de o femeie care a fost odată regină a perșilor, al cărei nume era Atossa. Prin urmare, abandonați această aroganță și nu vă lăudați cu elocvența voastră; când vă lăudați pe voi înșivă, folosiți apărători părtinitori. Este necesar ca cei care își atribuie o astfel de glorie, dacă sunt înțelepți, să aștepte mărturia altora și să fie de acord între ei în pronunția cuvintelor. Dar numai între voi nu se folosește aceeași limbă în conversație: dorienii și atticii nu au același dialect, iar eolienii nu vorbesc ca ionienii. Ce discordie există așadar între cei care nu ar trebui să o aibă, nu pot decide pe cine să numesc elen. Mai mult, ceea ce este cel mai prostesc dintre toate, urmăriți expresii care nu sunt ale voastre și, folosind frecvent cuvinte străine, v-ați încurcat limba. De aceea, v-am respins înțelepciunea, deși eram foarte faimos pentru ea. Iată ce spune comedianul despre înțelepții voștri: „Sunt niște viță-de-vie sterpă, niște vorbăreți, o adunătură de rândunele; niște denaturatori ai artei.” Zeloții acestei înțelepciuni strigă din toți rărunchii și croncănesc ca niște corbi. Și, de fapt, voi folosiți elocvența pentru neadevăr și calomnie; vă vindeți libertatea de exprimare pe bani și adesea ceea ce recunoașteți ca fiind acum, prefaceți că este rău în altă parte. Poezia servește printre voi pentru a înfățișa bătălii, aventurile amoroase ale zeilor și corupția sufletului.

2. Ce bine ai câștigat din filosofare? Cine dintre cei care excelau în ea era străin de vanitate? Diogene, care se lăuda cu butoiul său și se lăuda cu abstinența, a mâncat un polip crud și, afectat de o boală a intestinelor, a murit victimă necumpătării. Aristippus, care umbla în purpură, a dus o viață destrăbălată conform convingerii sale. Platon filosoful a fost vândut de Dionisie pentru lăcomie. Aristotel, care a pus în mod neînțelept limite Providenței și a limitat fericirea la acele lucruri care îi plăceau, contrar datoriei unui profesor, l-a flatat prea mult pe Alexandru, uitând că era încă tânăr; iar acest elev, în deplină conformitate cu lecțiile lui Aristotel, și-a închis prietenul ca pe un leu sau un

leopard și l-a purtat cu el în acest fel, pentru că nu voia să-i aducă omagii. În același fel, a urmat preceptele profesorului său, când a dat dovadă de curaj și vitejie la banchete și și-a străpuns cel mai drag prieten cu o suliță, iar apoi a plâns și s-a lipsit de mâncare, sub pretextul tristeții, pentru a nu-și atrage ura rudelor sale. Și adepții actuali ai învățăturii sale mi se par ridicoli; în timp ce afirmă că Providența nu se extinde dincolo de lucrurile sublunare; ei, fiind mai aproape de pământ decât luna și aflându-se sub orbita sa, își asumă grija pentru ceea ce a mai rămas de la Providență. Conform învățăturii lui Aristotel, nu pot fi fericiți cei care nu au nici frumusețe, nici bogăție, nici sănătate trupească, nici noblețe. Și astfel de oameni ar trebui considerați filozofi.

3. Nu-l pot aproba pe Heraclit, care, fiind îndatorat sieși pentru cunoștințele sale și mândru de ele, a spus: „M-am examinat pe mine însumi”. Nici nu-l voi lăuda pentru că și-a ascuns poemul în templul lui Artemis pentru a-l prezenta drept o operă misterioasă; și, așa cum susțin cei care știu acest lucru, tragicul Euripide, care mergea adesea în acel loc și citea acolo, după puțin timp a transmis cu grijă posterității întunericul lui Heraclit. Dar moartea acestuia din urmă i-a scos la iveală ignoranța. Căci atunci când s-a îmbolnăvit de hidropizie, atunci, acționând în raport cu medicina ca în filozofie, s-a acoperit cu excremente de tauri; când bălegarul s-a întărit și i-a strâns tot corpul laolaltă, a murit de o ruptură. Nici nu merită să-l ascultăm pe Zenon, care învață că prin ardere aceiași oameni se vor ridica din nou pentru aceleași isprăvi, și anume: Anytus și Meletus să acuze, Busiris să-și ucidă oaspeții, Hercule să reînnoiască faptele eroice. În această doctrină a arderii, el introduce mai mulți oameni răi decât drepți, deoarece a existat un singur Socrate, un singur Hercule, iar alți astfel de oameni erau puțini, dimpotrivă, foarte puțini. Și există mult mai mulți oameni răi decât buni. Potrivit lui, Dumnezeu este autorul răului și locuiește în locuri necurate, în viermi și în cei care fac lucruri indecente. Laudăroșenia lui Empedocle a fost expusă de erupțiile de foc din Sicilia, deoarece el, nefiind zeu, era gata să înșele, ca și cum ar fi fost zeu. Râd de poveștile bătrâne despre Ferecide, Pitagora, care i-a acceptat opinia, și Platon, care a fost imitatorul său în această privință, deși unii nu vor să o admită. Cine va aproba actul conjugal deschis al lui Crates, sau mai degrabă cine nu va părăsi furia nebună a limbajului filosofilor ca el și nu se va îndrepta către investigarea a ceea ce este cu adevărat bine? Prin urmare, nu ar trebui să fii atras de întâlnirile solemne ale filosofilor, care nu sunt deloc filosofi, care se contrazic și bolborosesc orice îi trece fiecăruia prin cap. De asemenea, au multe certuri; Unul urăște pe altul, își ceartă opiniile între ei și, prin vanitatea lor, își aleg cele mai înalte locuri. În loc să lingușească anticipativ persoanele regale sau să le flateze superiorii, era potrivit să aștepte până când persoanele importante însele vor veni la ei.

4. De ce vreți voi, elenilor, ca într-o bătaie cu pumnii, să instigați autoritățile publice împotriva noastră? De ce sunt expus urii ca cel mai criminal om, dacă nu

vreau să mă folosesc de instituțiile unora? Îmi poruncește regele să plătesc taxe? Sunt gata. Îmi poruncește domnul să slujesc și să ascult? Mă recunosc sclav. Căci omul trebuie onorat ca om; dar trebuie să ne temem numai de Dumnezeu, Care nu poate fi văzut cu ochii omenești sau exprimat prin vreo artă. Dacă mi se poruncește să-L neg, numai în aceasta nu mă voi supune și voi prefera să mor decât să mă arăt mincinos și nerecunoscător. Dumnezeul nostru nu a primit un început în timp, pentru că El singur este fără început și este Însuși începutul a tot. „Dumnezeu este un Spirit" care nu trăiește în materie, ci Creatorul spiritelor materiale și al formelor materiale, El este invizibil și intangibil, căci El Însuși este autorul lucrurilor sensibile și al lucrurilor invizibile. Îl cunoaștem prin creația Sa și înțelegem puterea Sa nevăzută prin lucrările Sale. Nu mă voi închina lucrării pe care a făcut-o pentru noi. Soarele și luna au fost făcute pentru noi; Cum atunci mă voi închina slujitorilor mei? Cum voi recunoaște copacii și pietrele drept zei? Spiritul care pătrunde în materie este inferior Spiritului divin; și, din moment ce este asemănat cu sufletul, nu este vrednic de aceeași onoare ca Dumnezeul perfect. Mai mult, nu trebuie să-L îmbunătățim pe Dumnezeul inefabil prin niciun dar; căci El nu are nevoie de nimic și, prin urmare, nu ar trebui să fie închinat de noi ca unul care are nevoie. Dar voi expune doctrina noastră mai clar.

5. Dumnezeu era la început: și începutul este, așa cum am primit, o putere inteligentă. Domnul tuturor, fiind temelia tuturor, era singur înainte de crearea lumii; și, întrucât El este puterea și temelia celor văzute și nevăzute, toate lucrurile erau cu El; și Însuși Cuvântul, care era în El, exista cu El ca o putere inteligentă. Prin voința simplei Sale ființe, Cuvântul a venit la ființă, și Cuvântul nu a venit la ființă în zadar, ci a devenit lucrarea întâi născută a Tatălui. Este, după cum știm, începutul lumii. Și s-a născut prin comunicare, și nu prin tăiere. Căci ceea ce este tăiat este separat de primul principiu. Dar ceea ce a venit la ființă prin comunicare și a primit slujbă gratuită nu-l micșorează pe cel de la care a venit la ființă. După cum multe focuri sunt aprinse dintr-o singură torță, și totuși lumina primei torțe nu este micșorată de aprinderea mai multor torțe: tot așa Cuvântul, care a venit la ființă din puterea Tatălui, nu L-a lipsit pe Părinte de Cuvânt. Iată-mă, eu vorbesc, iar tu asculți, dar eu, vorbitorul, nu sunt lipsit de grai prin transmiterea cuvântului, ci prin pronunțarea sunetelor vreau să aduc în ordine pentru tine acea materie care mai înainte era fără ordine. Și precum Cuvântul, născut la început, a produs la rândul său lumea noastră, creându-și substanță, așa și eu, imitând Cuvântul, fiind născut din nou și luminat de cunoașterea adevărului, orânduiesc amestecul materiei înrudite. Materia nu este fără început, ca Dumnezeu, și nu are putere egală cu Dumnezeu, fiind fără început; ci a primit un început și nu a venit de la nimeni altcineva, ci a fost produsă de unicul Creator al tuturor.

6. De aceea, credem că la sfârșitul tuturor lucrurilor va fi o înviere a trupurilor, nu așa cum învață stoicii, care susțin că după anumite perioade de timp aceleași ființe apar și pier întotdeauna fără niciun beneficiu, ci o singură dată, după împlinirea veacurilor noastre și numai de dragul restaurării oamenilor pentru judecată. Și nu Minos sau Rhadomanthus ne vor judeca, înaintea căror moarte niciun suflet, cum spun ei, nu a fost judecat, ci Însuși Dumnezeu Creatorul va fi judecătorul. Deși ne veți numi vorbăreți și guralivi, acest lucru nu contează pentru noi, căci credem pe următoarele motive. Așa cum eu, neexistând înainte de naștere, nu știam cine sunt, ci locuiam doar în esența materiei trupești, și când eu, care nu aveam nicio existență înainte, m-am născut, am fost asigurat de existența mea chiar prin naștere; În același fel, eu, care m-am născut, prin moarte încetând să mai exist și să fiu vizibil, voi exista din nou, în asemănarea cu cum odată nu am existat și apoi m-am născut. Fie ca focul să-mi distrugă trupul, dar lumea va accepta această substanță, împrăștiată ca aburul; fie ca eu să pier în râuri sau mări, fie ca eu să fiu sfâșiat de fiare, dar eu mă voi ascunde în comoara Domnului bogat. Un om slab și nelegiuit nu știe ce este ascuns; dar Regele Dumnezeu, când dorește, va restaura la starea ei anterioară esența, care este vizibilă numai Lui.

7. Cuvântul ceresc, Duhul, care și-a primit ființa de la Tatăl, și Cuvântul născut din puterea rațională, după exemplul Tatălui care l-a născut, l-a creat pe om - după chipul nemuririi, pentru ca, așa cum Dumnezeu este nemuritor, tot așa și omul, primind un părtaș al dumnezeirii, să aibă și el nemurire. Dar Cuvântul, înainte de crearea oamenilor, a creat îngerii. Ambele feluri de creație au fost create libere și nu bune prin natura lor, căci aceasta aparține numai lui Dumnezeu, iar oamenii pot deveni buni prin libera determinare a voinței lor; astfel încât cel rău va fi pedepsit prin dreptate, pentru că a devenit rău prin sine însuși, iar cel drept va primi pe bună dreptate laude pentru faptele sale bune, pentru că nu a încălcat prin propria sa voință liberă voința lui Dumnezeu. Așa este și în ceea ce privește îngerii și oamenii. Cuvântul, în puterea Sa, având în Sine prestiința a ceea ce se va întâmpla, nu prin determinarea sorții, ci prin libera voință a celor care au ales, a prezis evenimente viitoare, a oprit răul cu interdicții și i-a încurajat cu laude pe cei care au trăit în bine. Și când oamenii au urmat pe unul (înger), care prin dreptul său din naștere era mai înțelept decât ceilalți, și l-au luat drept Dumnezeu, deși s-a răzvrătit împotriva legii lui Dumnezeu, atunci puterea Cuvântului i-a separat de comuniunea cu El Însuși atât pe conducătorul nebuniei, cât și pe adepții săi. Drept urmare, cel care a fost creat după chipul lui Dumnezeu este părăsit de spiritul superior și devine muritor, iar acel întâi născut, pentru crima și nebunia sa, a devenit demon; împreună cu el, cei care l-au imitat și au fost duși de fanteziile sale, au format un regiment de demoni și, prin puterea liberului arbitru, s-au dedat nebuniei lor.

8. Aceștia din urmă i-au făcut pe oameni victimele apostaziei lor. Ei, arătându-le oamenilor ordinea stelelor, asemenea celor care joacă zaruri, au introdus soarta, care este străină de dreptate, căci fie că sunt judecători, fie că sunt acuzați, au devenit astfel prin determinarea sorții; ucigașii și ucigașii, bogații și săracii sunt urmașii aceleiași sorti, iar fiecare naștere, ca pe o scenă, le aduce plăcere celor care, așa cum spune Homer.

Au stârnit hohote de râs de nedescris...

Cum să nu-i considerăm muritori (zeii) pe cei care privesc la luptătorii singuri și fiecare își protejează ai săi (dintre luptătorii singuri), sau pe cel care se căsătorește, îi corupe pe tineri și comite desfrânări, care râde și se înfurie, care fuge și primește o rană? Căci prin acțiunile lor, prin care s-au dezvăluit oamenilor așa cum sunt, ei îi incită pe oameni să-i imite. Și nu sunt demonii înșiși, împreună cu conducătorul lor Zeus, și ei supuși soartei, deoarece au devenit robi ai acelorași pasiuni ca și oamenii? Mai mult, cum putem onora pe cei care au cea mai mare dezacord de opinie? Se spune că Rea, numită Cibela de către locuitorii munților fenicieni, a legalizat amputarea membrelor rușinoase din cauza lui Atys, pe care îl iubea; dimpotrivă, Afroditei îi plăcea actul conjugal; Artemis este o vrăjitoare, Apollo este un medic. Atena și Esculap au împărțit între ei picăturile de sânge provenite de la tăierea capului Gorgonei, amanta lui Neptun, din care au provenit Pegasus calul și Crisaor: cu aceste picături de sânge Esculap i-a redat sănătatea, iar celălalt, prin intermediul aceluiași sânge, a devenit criminal și izbucnitor de războaie. Mi se pare că atenienii, nevrând să umilească această zeiță, au atribuit pământului un fiu născut din actul sexual cu Hefaistos, ca nu cumva să se creadă că Minerva a fost lipsită de virginitate de Hefaistos, așa cum Atalantei de Melager. Căci Hefaistos, complet șchiop, care a făcut inele și cercei, cu aceste ornamente feminine a reușit să seducă o fată fără mamă și orfană. Poseidon conduce corăbiile, Marte iubește războaiele, Apollo este muzician, Dionysos devine tiranul tebanilor, Cronos regicid. Zeus se împerechează cu fiica sa, iar ea naște un copil cu el. Misterele eleusine, dragonul misterios și Orfeu, care spune: închideți ușile celor neinițiați, mărturisesc acest lucru. Pluto o răpește pe Proserpina, iar faptele lui devin mistere; Demeter își jelește fiica, iar atenienii îi seduc pe unii cu aceasta. În templul lui Apollo există un loc numit Omphalos, care este considerat mormântul lui Dionysos. Te laud, Dafne, că ai biruit nestăpânirea lui Apollo, i-ai demascat arta profetică, întrucât această artă nu l-a ajutat să ghicească ce era în jurul tău. Lasă aruncătorul de săgeți (Apollo) să-mi spună cum l-a ucis Zefir pe Geocinth. Zefir l-a învins și, deși poetul tragic spune „briza, cel mai prețios car al zeilor”, Apollo a fost învins de o briză slabă și și-a pierdut favoritul.

9. Așa sunt demonii. Ei au inventat soarta. Motivul lor pentru aceasta a fost plasarea animalelor în cer. Căci au conferit onoruri cerești animalelor cu care au

trăit după căderea lor din cer, târâtoarelor care înoată în ape, animalelor cu patru picioare care trăiesc pe munți, pentru ca acestea să creadă că și ele sunt în cer și pentru a le convinge prin aranjamentul stelelor că viața pe pământ, care este străină rațiunii, este în acord cu rațiunea. Așadar, fie că cineva este mânios sau răbdător, cumpătat sau necumpătat, bogat sau sărac, acesta este cazul din numirea celor care dispun nașterea; căci distribuția Zodiacului este opera zeilor. Dacă lumina uneia dintre ele se spune că este mai puternică, aceasta ia gloria de la celelalte; iar cel care este acum învins poate fi din nou victorios. Ei se bucură să se joace cu cele șapte planete ca jucătorii de zaruri. Dar noi suntem deasupra soartei și, în loc de demoni rătăcitori, cunoaștem un Domn neschimbat; și nesupunându-ne soartei, îi respingem pe legislatorii ei. Spuneți-mi, pentru numele lui Dumnezeu, Triptolemus a fost cel care a semănat grâul și, după durerea sa, i-a ajutat pe atenieni? De ce nu le-a ajutat Demeter oamenilor după pierderea fiicei sale? Pe cer sunt reprezentate un câine, fiica Erigonei, dar și Scorpionul, asistentul lui Artemis, Chiron, Centaur, fecioara Argo, tăiată în două, și ursoaica Calista. Cum a rămas atunci cerul neîmpodobit înainte ca ei să săvârșească faptele menționate mai sus? Cine nu va găsi ridicolă constelația Deltoton, plasată printre stele, pentru că, după cum cred unii, are aceeași formă ca insula Sicilia, sau din cauza primei litere a lui Zeus (Dioz), după cum cred alții? De ce nu sunt onorate Sardinia și Cipru pe cer? Sau de ce cifrele literelor numelor fraților lui Zeus, care au primit regatul ca moștenire, nu sunt plasate printre stele? Cum este Cronos, legat și alungat din regatul său, numit stăpân al destinului? Cum dăruiește regatele, care el însuși nu mai domnește? Așadar, lăsați aceste pălăvrăgeli și nu încălcați dreptatea cu o ură deșartă față de noi.

10. În mitologie se spunea că unii oameni au fost transformați; printre voi, de asemenea, zeii sunt transformați. Rhea devine un copac, Jupiter un dragon (pentru a o seduce pe Proserpina, surorile lui Phaeton mere; Latona un animal neînsemnat, motiv pentru care insula numită acum Delos se numea odinioară Ortygia. Spuneți-mi, vă rog, oare un zeu devine o lebădă, ia forma unui vultur și, avându-l pe Ganimede ca paharnic, se deda la relații josnice cu el? De ce să mă închin zeilor care iubesc darurile și sunt mânioși dacă nu le primesc? Lasă-i să conducă soarta, nu vreau să mă închin stele rătăcitoare. Ce este acest păr al Berenicei? Unde erau stelele ei înainte de a muri? Cum a fost plasat Antinous, un tânăr frumos, pe Lună după moartea sa? Cine l-a crescut acolo? Cu siguranță cineva, mituit printr-o recompensă, l-a numărat printre zei, așa cum unii au fost mituiti să depună mărturie împotriva conștiinței lor și cu insultă la adresa zeilor că regii s-au înălțat la cer? De ce comiteți sacrilegiu împotriva lui Dumnezeu? De ce desfigurați creația Lui? Junghiați un berbec și îl veneați; vițelul este în ceruri și ucideți specia lui (pe pământ). Așa-numitul Engonasius suprimă animalul dăunător, iar vulturul este onorat, devorându-l pe Prometeu, creatorul omului. Bun este Cycnus. Buni sunt fiii lui Zeus, care au răpit fiicele lui Leucip; și mai bună este Elena, care, lăsându-l pe Menelau cel blond, s-a dus după Paris, cu

turban și acoperit cu aur. Drept este Sofron, care a așezat această prostituată în Câmpiile Elizee. Dar această fiică a Tyndarei nu este inclusă printre nemuritori, iar Euripide o prezintă pe bună dreptate ca fiind ucisă de Oreste.

11. Cum pot atunci să recunosc nașterea destinului, când văd astfel de dispușitori ai lui? Nu vreau să domnesc, nu vreau să fiu bogat, refuz să comand, urăsc desfrânarea; nu plănuiesc să navighez pe o corabie de dragul lăcomiei nesățioase, nu intru într-o luptă pentru a obține coroane; sunt liber de ambiție nebună, disprețuiesc moartea, sunt deasupra oricărui fel de boală, tristețea nu-mi mănâncă sufletul. Dacă sunt sclav, îndur sclavia; dacă sunt liber, nu mă laud cu noblețea mea. Văd că același soare este pentru toți, că aceeași moarte se abate asupra tuturor, fie că cineva trăiește în plăceri, fie în sărăcie. Bogatul seamănă, iar săracul se bucură de aceeași semănare. Bogații mor, iar săracii au același sfârșit de viață. Bogații au mare nevoie de multe, deși se bucură de încredere și onoare; dar săracii și cumpătații obțin mai ușor ceea ce își doresc pentru ei înșiși. Ce este acest destin, că nu dormi noaptea din dragoste pentru bani? Ce soartă este aceasta, că mori de fiecare dată când te lași pradă poftelor? Moare față de lume, după ce i-ai respins nebunia; trăiește pentru Dumnezeu și, cunoscându-L, respinge nașterea străveche. Nu am fost creați să murim, ci murim din vina noastră. Liberul arbitru ne-a distrus; fiind liberi, am devenit robi, ne-am vândut prin păcat. Nimic rău nu a fost creat de Dumnezeu - noi înșine am produs răul; și cel care l-a produs îl poate respinge din nou.

12. Cunoaștem două feluri de spirite, dintre care unul se numește suflet, iar celălalt este superior sufletului și este chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Ambele spirite au fost în primii oameni, astfel încât, pe de o parte, erau compuse din materie, iar pe de altă parte, erau superioare acesteia. Ideea este următoarea. Este clar că structura lumii și a întregii creații provin din materie, iar materia însăși a fost creată de Dumnezeu; materia era rudimentară și neformă înainte ca elementele să fie separate, dar după separarea lor a devenit împodobită și bine ordonată. Așadar, cerurile și stelele din el sunt compuse din materie, iar pământul cu toate lucrurile de pe el are aceeași compoziție, astfel încât totul are aceeași origine. Cu toate acestea, există o oarecare diferență între creaturile materiale: una este mai frumoasă decât alta, iar alta este frumoasă în sine, dar este inferioară acesteia ca fiind mai frumoasă. Astfel, structura corpului are o singură compoziție și are aceeași cauză a originii sale; „În ciuda faptului că există o diferență de demnitate între părțile sale: una sunt ochii, alta urechile, alta podoaba părului, alta compoziția măruntaielor, creierului, măduvei, oaselor și nervilor; dar cu o astfel de diferență în părțile corpului în compoziția sa generală există cea mai mare armonie. În mod similar, lumea, care conține lucrări mai mult sau mai puțin frumoase ale puterii Creatorului, a primit prin voința Sa un spirit material. De aceasta se poate convinge clar oricine nu respinge cu mândrie revelațiile divine, consemnate în scris în diferite momente, care îi fac pe cei care

le citesc plăcuți lui Dumnezeu. Așadar, demonii - așa îi numiți voi - care sunt compuși din materie și au primit spirit din ea, au devenit nestăpâniți și imorali; unii dintre ei s-au îndreptat către o substanță mai pură, în timp ce alții au ales una inferioară și și-au aranjat viața după asemănarea ei. Pe ei, o, greci, vă închinați - ființe care au venit din materie și s-au abătut de la ordinea corectă. Ei au fost duși de mândrie în nebunia lor și, în indignarea lor, au încercat să captiveze divinitatea." Însă Domnul a toate a permis ca ei să fie înșelați până când lumea se va sfârși prin distrugere și va veni Judecătorul, iar toți oamenii care, în ciuda obstacolelor demonilor, s-au străduit să-L cunoască pe Dumnezeul perfect, în ziua judecății vor primi cea mai deplină laudă pentru isprăvile lor. - Așadar, există un spirit în stele, un spirit în îngeri, un spirit în plante, un spirit în oameni, un spirit în animale; și, deși este unul și același, are diferențe în sine. Grăbiți-vă la noi, voi, cei care doriți să învățați, căci noi nu ne bazăm pe elocvență, nici pe dovezi probabile, nici pe răstălmăciri sofistice și nici nu folosim cuvinte de origine divină. Nu-l respingeți pe Anacharsisul scit și nu considerați josnic să învățați de la cei care urmează legea barbarilor. Acceptați dogmele noastre cel puțin așa cum acceptați predicțiile (astronomice) ale babilonienilor, ascultați cuvintele noastre așa cum ascultați stejarul care profețește. Ultimul lucru pe care l-am menționat au fost trucurile demonilor frenetici; iar învățătura noastră este atât de înaltă încât lumea nu o poate îmbrățișa.

13. Sufletul în sine nu este nemuritor, o, grecilor, ci muritor. Totuși, nici nu poate muri. Sufletul care nu cunoaște adevărul moare și este distrus odată cu trupul și primește moartea prin pedepse nesfârșite. Dar dacă este luminat de cunoașterea lui Dumnezeu, nu moare, deși este distrus pentru o vreme. În sine nu este altceva decât întuneric și nu este nimic luminos în el. La aceasta se referă cuvintele: „întunericul n-a cuprins lumina". Căci nu sufletul a păstrat spiritul, ci este el însuși păstrat de el, iar lumina a cuprins întunericul. Cuvântul este lumina divină, iar întunericul este sufletul străin de cunoaștere. Prin urmare, dacă trăiește singur, se declină spre materie și moare odată cu trupul; dar când este unit cu spiritul divin, nu este lipsit de ajutor, ci se înalță acolo unde îl conduce spiritul. Căci locuința spiritului este în ceruri, dar sufletul are o origine pământească. La început, spiritul a locuit cu sufletul, dar apoi l-a părăsit, pentru că nu a vrut să-l urmeze. Deși păstra în sine câteva scântei din puterea sa, dar separată de aceasta, nu putea contempla lucruri mai înalte; căutându-L pe Dumnezeu, ea, prin eroare, a născocit mulți zei, urmând viclesugurile demonilor. Duhul lui Dumnezeu nu este prezent în toți, ci locuiește doar în unii oameni care trăiesc în dreptate și, unindu-se cu sufletul lor, prin descoperiri, a anunțat altor suflete despre lucruri ascunse. Și sufletele care au ascultat de înțelepciune au atras la sine Duhul născut din ea, dar cei neascultători și cei care L-au respins pe slujitorul Dumnezeului cel suferind s-au arătat mai degrabă luptători cu Dumnezeu decât închinători la Dumnezeu.

14. Așa sunteți voi, grecilor; vorbăreți la vorbire, dar nebuni la minte; ați recunoscut stăpânirea mai multora decât a unuia și ați hotărât să urmați demonii, ca și cum ar fi puternici. Căci, așa cum un tâlhar, fiind neomenesc, obișnuiește să-i învingă pe semenii săi prin îndrăzneala sa, așa și demonii, ajungând la gradul extrem de răutate, v-au înșelat sufletele, despărțite de Duhul lui Dumnezeu, cu ignoranță și cu închipuiri deșarte. Nu le este ușor să moară, pentru că nu au trup; dar cât timp trăiesc, fac lucrări ale morții și ei înșiși mor de fiecare dată când își învață urmașii să păcătuiască. Și ceea ce este avantajul lor prezent, și anume că nu mor ca oamenii, va rămâne cu ei chiar și atunci când vor fi supuși chinurilor: nu vor fi părtași la viața veșnică și în loc de moarte nu vor primi nemurirea fericită. Așa cum noi, cărora moartea ne atinge acum atât de ușor, vom primi după ea nemurirea cu fericire sau chinul cu nemurire, tot așa și demonii, care folosesc această viață pentru păcat și chiar mor în timpul vieții lor, vor avea din nou aceeași nemurire pe care o aveau când trăiau și vor împărtăși soarta acelor oameni care au împlinit de bunăvoie tot ce le-au prescris demonii în timpul vieții lor. Nu au oamenii mai puține feluri de păcate din cauza scurtimei vieții lor decât demonii menționați mai sus, care păcătuiesc mult de-a lungul unei perioade nesfârșite de timp?

15. Trebuie, așadar, acum să căutăm din nou ceea ce am pierdut și să ne unim sufletele cu Duhul Sfânt și să intrăm în unire cu Dumnezeu. Sufletul omenesc nu este simplu, ci este alcătuit din mai multe părți; este astfel constituit încât să se poată manifesta prin trup, căci sufletul nu apare niciodată fără trup, iar carnea nu învie din nou fără suflet. Omul nu este, așa cum îl definesc cei care strigă ca niște corbi, un animal rațional, capabil să aibă inteligență și cunoaștere. Dar numai omul este chipul și asemănarea lui Dumnezeu: nu mă refer la omul care face ceea ce este propriu animalelor, ci la cel care, ridicându-se deasupra umanității, s-a apropiat de Dumnezeu Însuși. Totuși, am explicat acest lucru mai pe larg în cartea „Despre animale”. Dar acum trebuie să vorbim în principal despre în ce constă chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Ceea ce nu poate fi comparat nu este altceva decât însăși ființa, iar ceea ce este comparat este doar o asemănare. Dumnezeul perfect este netrupesc, dar omul este carne. Sufletul este legătura cărnii; iar carnea este receptaculul sufletului. Dacă o ființă astfel constituită se prezintă după asemănarea unui templu, atunci Dumnezeu găsește plăcerea să locuiască în el prin spiritul trimis de El. Dar dacă templul omului nu este astfel, atunci el va întrece animalele doar în sunete articulate, dar în toate celelalte privințe modul său de viață va fi același cu al lor și nu va mai fi asemănarea lui Dumnezeu. Toți demonii nu au carne, ci au o compoziție spirituală precum focul sau aerul. Numai cei care sunt întăriți de Duhul lui Dumnezeu pot vedea trupurile demonilor; dar restul, adică spiritualul, nu poate deloc, căci cele superioare nu pot fi îmbrățișate de cele inferioare. Prin urmare, natura demonilor nu lasă loc pentru pocăință. Căci ei sunt strălucirea materiei și a răului. Materia a vrut să stăpânească asupra sufletului, iar demonii, prin propria

lor libertate, au transmis oamenilor legile morții; Dar oamenii, după pierderea nemuririi, prin moarte prin credință au biruit moartea și, prin pocăință, li s-a dat un nume precum cel atribuit cuvântului: „sunt puțin mai prejos decât îngerii”. Cel care este biruit poate birui din nou dacă cauza morții este înlăturată. Și care este această cauză, cei care doresc nemurirea pot vedea cu ușurință.

16. Demonii care stăpânesc asupra oamenilor nu sunt sufletele oamenilor. Căci cum pot acționa ei după moarte? Putem presupune că un om care a fost nechibzuit și slab în viață primește o forță mai puternică după moarte? Dar acest lucru nu este adevărat, așa cum am arătat în altă parte. Mai mult, este dificil să presupunem că un (suflet) nemuritor, care este împiedicat de mădularele trupești, devine mai inteligent atunci când este separat de trup. Demonii, care se înfurie asupra oamenilor în răutatea lor, le înșală sufletele, care sunt încovoiate, cu diverse și viclenii și îi împiedică să se înalțe la viața cerească. Dar ceea ce există în lume nu ne este ascuns, iar divinul este ușor de primit de noi, dacă vine la noi acea putere care face sufletele nemuritoare. Și oamenii spirituali văd demonii atunci când aceștia din urmă li se apar oamenilor, fie pentru a-i convinge de existența lor, fie pentru a le face rău în vreun fel, așa cum fac prietenii răi dușmanilor lor, fie, în cele din urmă, pentru a-i îndemna pe cei ca ei să-i divinizeze. Dacă ar putea, ar distruge chiar raiul împreună cu restul creaturilor. Dar acum nu fac asta, căci nu pot; dar prin intermediul substanței inferioare ei cuceresc substanța similară cu ei înșiși. Și dacă cineva vrea să le învingă, să respingă substanța. Căci cel înarmat cu armura Duhului ceresc poate salva tot ceea ce este păzit de El. În substanța noastră există boli și tulburări; când se întâmplă, demonii își atribuie cauzele lor înșiși, pentru că atacă o persoană în același timp în care boala o lovește. Uneori chiar zguduie întreaga structură a corpului nostru cu furtuna răutății lor; dar cei loviți de cuvântul puterii lui Dumnezeu fug de frică, iar omul bolnav este vindecat.

17. În ceea ce privește simpatiile și antipatiile despre care ne învață Democrit, ce să spun decât că, potrivit proverbului, omul din Abdera vorbește prostește? Așa cum prietenul lui Hercule, de la care și-a luat numele acest oraș, a fost devorat, cum se spune, de caii lui Diomede, tot așa acest filosof, care se lăuda cu prietenia sa cu vrăjitorul Ostanes, va fi dat focului veșnic în ziua sfârșitului lumii pentru a fi devorat. Iar voi, dacă nu renunțați la râs, veți fi dați acelorași chinuri ca și vrăjitorii. De aceea, grecilor, ascultați-mă predicând ca de la un loc înalt, nu râdeți și nu vă întoarceți prostia asupra vestitorului adevărului. Boala nu este distrusă de antipatie, iar cel posedat nu este vindecat de pandantive de piele. Dar demonii vin adesea la oameni: și cel bolnav și chinuit de dragoste sau ură și dorința de răzbunare, îi ia la sine ca ajutoare. Acesta este trucul pe care îl folosesc. Întrucât formele literelor și cuvintele compuse din ele nu pot arăta prin ele însele gândul conținut în ele, ci oamenii și-au stabilit singuri semnele gândurilor lor și, dintr-o anumită combinație a acestora, recunosc ceea ce a fost

însemnat pentru a cărui semnificație a fost stabilită însăși ordinea literelor, tot așa nici diferitele rădăcini, nici folosirea nervilor și a oaselor nu produc nimic în sine, ci servesc drept mijloc pentru viclenia demonilor, care au determinat în ce scop este potrivită fiecare dintre ele. De îndată ce văd că oamenii sunt gata să le accepte ajutorul, îi iau imediat în stăpânire și îi înrobesc lor înșiși. La ce bun să ajuți desfrânarea? Este bine să ajuți pe unii în ură? Este potrivit să atribui vindecarea celor posedați materiei și nu lui Dumnezeu? Ei îi îndepărtează cu viclenie pe oameni de la închinarea la Dumnezeu, forțându-i să creadă în ierburi și rădăcini. Dacă Dumnezeu le-ar fi creat pentru o astfel de utilizare pe care o fac oamenii din ele, El ar fi fost autorul răului. Dumnezeu a creat totul într-un mod bun; dar imoralitatea demonilor a folosit ceea ce este în lume pentru a face rău; și aceasta este o dovadă a răutății lor, și nu lucrarea lui (Dumnezeu) făcută. Cum aș putea să nu fiu rău în viață, iar după moarte, când nu fac nimic, rămășițele mele, care nu se mișcă și nici măcar nu simt, să producă ceva incitant simțurilor? Cum poate cel care a murit de o moarte extrem de mizerabilă să-l ajute pe altul în răzbunare? Dacă ar putea, ar încerca mult mai mult să-și alunge propriul dușman; căci cel care îi poate ajuta pe alții este mult mai capabil să se răzbune singur.

18. Medicina și tot ce se referă la ea sunt la fel de viclene. Dacă cineva este tratat cu o substanță, având credință în ea, cu atât mai mult se va vindeca dacă recurge la Dumnezeu. Așa cum otrăvurile sunt compuși materiali, la fel sunt și remediile vindecătoare de aceeași natură. Deși respingem cea mai rea substanță, unii încearcă adesea să vindece combinând substanțe rele cu altele și folosesc răul pentru a obține binele. Dar, așa cum cel care a luat masa cu un tâlhar, chiar dacă el însuși nu a fost tâlhar, primește pedeapsa pentru că a ospătat cu el, tot așa cel care nu este rău însuși, ci se asociază cu răul și îl folosește pentru a obține un bine imaginar, va fi pedepsit pentru asocierea sa cu răul de către Dumnezeu Judecătorul. De ce nu vrea cel care crede în eficacitatea unei substanțe să creadă în Dumnezeu? De ce nu te îndrepți către Domnul cel mai puternic și preferi să te tratezi în același mod în care un câine este tratat cu iarbă, un cerb cu vipere, un porc cu raci de râu, un leu cu maimuțe? De ce idolatrizezi ceea ce este în lume? De ce ești numit binefăcător pentru că ți-ai vindecat aproapele? Ascultă de puterea cuvântului. Demonii nu vindecă oamenii, ci prin viclenia lor îi iau captivi la ei. Justin, care este vrednic de mare admirație, spunea că demonii sunt ca niște tâlhari. Așa cum aceștia din urmă obișnuiesc să ia unii oameni captivi de vii și apoi să-i înapoieze rudelor lor pentru răscumpărare, tot așa cei considerați zei, intrând în trupurile unor oameni și apoi, prin vise, sugerându-le gândul prezenței lor, le poruncesc acestor oameni să iasă la oameni și, sătuindu-se cu lucruri lumești în văzul tuturor, fug de la bolnavi și îi întorc la sănătatea lor anterioară, distrugând boala pe care ei înșiși au produs-o.

19. Voi însă, care nu înțelegeți aceste lucruri, învățați de la noi, cei care știm toate acestea. Voi vorbiți despre disprețul morții și predicați abstinența. Dar filosofii voștri sunt atât de departe de abstinența lor, încât unii primesc șase sute de monede de aur pe an de la împăratul roman, nu pentru vreun scop util, ci pentru a nu-și purta bărbile crescute în zadar. Iar Crescent, care și-a făcut cuibul în marele oraș, îi întrecea pe toți în pederastie și era foarte lacom. Acest disprețuitor al morții se temea atât de mult de ea, încât a încercat să-i aducă moartea, ca pe un rău, lui Justin, și de asemenea mie, pentru că el, propovăduind adevărul, îi acuza pe filosofi de senzualitate și falsitate. Ce filosofi a persecutat el, în afară de voi singuri? Dacă spuneți că nu trebuie să ne temem de moarte și în aceasta sunteți de acord cu învățătura noastră, atunci nu căutați moartea, ca Anaxarh, dintr-o iubire nebună de glorie din partea oamenilor, ci fiți disprețuitori ai morții din cauza cunoașterii lui Dumnezeu. Lumea este frumos aranjată, dar ei trăiesc rău în ea; Trebuie să vedem cum cei care nu-L cunosc pe Dumnezeu sunt acoperiți de laude și aplauze, exact ca în adunările publice. Care sunt profețiile tale? De ce ești sedus de ele? Pentru că ele slujesc pasiunilor care domnesc în lume. Vrei să porți război și să te îndrepți către Apollo, sfetnicul crimelor. Vrei să răpești o fată - și vrei ca un demon să te ajute în asta. Ești bolnav de tine însuți și vrei ca zeii să fie prezenți cu tine, așa cum Agamemnon era înconjurat de zece sfetnici. O femeie, după ce a băut apă, intră în frenezie și înnebunește de la tămâie, iar tu spui că ea profețește. Apollo era un văzător al viitorului și un învățător al profeților, dar el însuși a fost înșelat în legătură cu Daphnis. Spune-mi, te rog, stejarul profețește și păsările prezic viitorul - dar ești tu mai prejos decât animalele și plantele? Ar fi bine pentru tine să devii un copac care profețește sau să minți ca păsările. Cel ce te face lacom, îți profețește și despre dobândirea de bogății; Cel ce incită la răzvrătire și războaie, el prezice și victoria în război. Dacă ești mai presus de patimi, atunci vei disprețui tot ce este în lume. Dacă suntem oameni cu astfel de convingeri, atunci nu ne persecuta cu ură, ci părăsește demonii și urmează-L pe unicul Dumnezeu: „toate lucrurile (au fost create) prin El și fără El nimic nu a fost creat”. Dacă există rău în creaturi, s-a întâmplat ca urmare a păcatului nostru. Voi încerca să dovedesc acest lucru: numai tu ascultă, iar credinciosul va înțelege.

20. Când ești tratat cu medicamente, și îți permit asta din indulgență, trebuie totuși să atribui succesul lui Dumnezeu. Lumea ne atrage încă la ea însăși, iar eu, prin slăbiciune, mă îndrept spre materie. Spiritul perfect a dat aripi sufletului; când l-a alungat prin păcat, a zburat ca un pui și a căzut la pământ. Lipsită de conviețuirea cerească, ea a dorit comuniunea cu cele inferioare. Demonii au fost lipsiți de fosta lor locuință, primii părinți au fost alungați; primii au fost alungați din cer, iar cei din urmă au fost alungați de pe pământ, nu numai de acesta, ci și de cel superior. De aceea trebuie să dorim prima stare și să abandonăm tot ceea ce o împiedică. Cerul nu este nemărginit, are granițe și este închis în limite. Dincolo de aceasta există o lume superioară, care nu cunoaște schimbările vremii care

produc diverse boli, ci are o atmosferă plăcută, o zi constantă și o lumină inaccesibilă oamenilor de aici. Geografii, pe cât a fost posibil pentru om, au făcut descrieri ale țărilor, dar neștiind ce să spună despre țările de dincolo, pe care nu le puteau vedea, și-au scuzat ignoranța referindu-se la fluxul și refluxul mării, la faptul că mările sunt pline de iarbă sau noroi, la inaccesibilitatea țărilor din cauza căldurii intense, a frigului sau a gheții. Dar ceea ce nu știm, am aflat prin profeți, care au crezut cu tărie că spiritul ceresc va primi veșmântul muririi împreună cu sufletul și au prezis ceea ce alte suflete nu știau. Și oricine este gol poate dobândi această podoabă și se poate întoarce la fosta sa rudenie.

21. Nu suntem nebuni, grecilor, și nici nu spunem prostii când predicăm că Dumnezeu s-a născut sub formă de om. Ne învinovățiți, dar comparați fabulele voastre cu poveștile noastre. Minerva, spun ei, a luat forma lui Deiphobus de dragul lui Hector; Apollo cel cu părul lung, pentru a-i face pe plac lui Admet, a păzit boii cu picioare strâmbe; soția lui Jupiter a venit ca o bătrână la Semele. Cum puteți râde de noi, recunoscând astfel de lucruri? Esculap al vostru a murit, iar cel care în Thespiae a pângărit cincizeci de fecioare într-o singură noapte a murit în mijlocul flăcărilor mistuitoare în care s-a aruncat el însuși. Prometeu, împins în Caucaz, a suferit pedeapsa pentru binefacerea sa față de oameni. Zeus, după voi, este invidios și, prin intermediul unui vis, i-a înșelat pe oameni cu intenția de a-i distruge. Prin urmare, având în vedere propriile voastre povești, acceptați-ne cel puțin ca fiind povești similare cu ale voastre. Dar noi nu avem nimic absurd, iar poveștile voastre sunt o prostie pură. Dacă vorbiți despre nașterea zeilor, recunoașteți prin aceasta că sunt muritori. De ce nu naște Hera acum? A îmbătrânit sau nu există niciun mesager care să vă informeze despre asta? Ascultați-mă, elenilor, și nu vă explicați nici fabulele, nici zeii voștri prin alegorii. Dacă permiteți acest lucru, vă veți distruge zeii. Zeii voștri sunt fie nelegiuiți, dacă sunt așa cum vi-i imaginați, fie dacă îi transformați în fenomene naturale, nu mai sunt ceea ce spuneți. Dar eu însumi nu voi venera elementele și nici nu-i voi îndemna pe alții să facă acest lucru. Metrodor din Lampsacos, în cartea sa despre Homer, a transformat în mod foarte prostesc totul în alegorie. El a spus că Hera, Atena și Zeus nu sunt ceea ce își imaginează oamenii, care le ridică temple și altare, ci că sunt părți ale naturii și combinații ale elementelor sale. Va trebui să spuneți că Hector, Ahile, Agamemnon și toți ceilalți eleni și barbari, împreună cu Elena și Paris, aparțin aceleiași naturi și au fost introduși de dragul consecvenței, deoarece niciunul dintre ei nu a existat. Dar am spus aceasta doar condiționat și, de fapt, este nepotrivit să comparăm cunoașterea noastră despre Dumnezeu cu opiniile celor care s-au afundat în materie și impuritate.

22. Și ce instituții aveți voi? Cine nu va ridiculiza adunările voastre solemne, instituite pe cheltuiala publică, care sunt stabilite în onoarea demonilor răi și care îi îndeamnă pe oameni la fapte rușinoase? Am văzut adesea un om și, când l-am

văzut, am fost uimit, apoi am simțit dispreț, pentru că reprezenta în mod fals în exterior ceea ce nu era în interiorul său. L-am văzut umflându-se și abandonându-se complet luxului, când sclipind din ochi, când fluturând din brațe și înfuriindu-se cu o față murdară, când reprezentând-o pe Afrodita, când pe Apollo. El singur este denunțătorul tuturor zeilor, reprezentantul superstiției, ghicitorul faptelor eroice, zugrăvitorul crimelor, instructorul desfrânării și lăcomiei, învățătorul desfrâului, cauza condamnărilor la moarte și totuși toți îl laudă. Dar eu am respins toate minciunile lui, impietatea lui, urmăririle lui și, în final, pe omul însuși. Dar voi sunteți duși de astfel de oameni și îi învinovățiți pe cei care nu împărtășesc sentimentele voastre. Nu vreau să deschid gura (de uimire) când mulți cântă, nu vreau ca cel ce face grimasă și mișcări nefirești să stârnească în mine aceleași patimi. Ce lucru minunat sau frumos se întâmplă printre voi? Prin nas scot sunete rușinoase, fac mișcări indecente, pe scenă învață cum să se curvească, și aceasta văd fiii și fiicele voastre. Bune sunt sălile voastre de ascultare, unde se spun fapte rușinoase ale nopții, unde încântă ascultătorii cu rostirea unor discursuri josnice. Vrednici de laudă sunt și poeții voștri mincinoși, care seduc ascultătorii cu cuvinte figurate.

23. Am văzut bărbați ocupați cu exercițiile fizice și împovărați de corpulență: li se oferă premii și coroane, sunt provocați de organizatorii jocurilor nu la o ispravă nobilă, ci să înceapă o dispută și o ceartă, iar cine luptă mai puternic primește coroana. Și acesta este totuși cel mai mic rău; dar cine poate vorbi despre cel mai mare fără indignare? Unii, dedicându-se trândăviei, prin extravaganță se vând morții: săracii se vând, bogații cumpără criminali. Martorii stau, iar gladiatorii luptă unul la unul fără niciun motiv, și nimeni nu le vine în ajutor. Sunt acestea fapte bune ale voastre? Cel mai înalt dintre voi, prin demnitatea sa, adună o armată de criminali și se laudă că hrănește tâlhari; tâlharii ies din el și voi vă adunați cu toții la spectacol ca judecători ai impietății, parțial a organizatorului spectacolului, parțial a combatanților înșiși. Iar cel care nu a fost prezent la crimă se întristează că nu a fost destinat să fie spectator la acte ticăloase, lipsite de Dumnezeu și criminale. Ucideți animale ca să mâncați carne și cumpărați oameni ca să aduceți hrană sufletului din trupul omenesc și să-l hrăniți cu cea mai nelegiuită vărsare de sânge. Tâlharul ucide ca să obțină ceva, iar bogatul cumpără luptători ca să-i omoare.

24. La ce-mi va fi de folos mie cel care în tragedia lui Euripide înnebunește și joacă rolul matricidului Alcmaeon, care și-a desfigurat înfățișarea, se holbează îngrozitor, aleargă cu o sabie, plânge furios și apare în haine însângerate? Departe de mine fabulele lui Acusilaus; departe de mine versurile de același fel ale lui Menandru. De ce să mă minunez de fabulosul flautist? De ce să pun eu, asemenea lui Aristoxenus, întrebări despre Antigenide teban? Să vă cedăm aceste lucruri deșarte. Și fie credeți învățăturile noastre, fie ne lăsați și pe noi cu credințele noastre.

25. Ce lucru minunat și măreț fac filozofii noștri? Își lasă un umăr descoperit, își lasă părul să crească lung, își lasă barba să crească, poartă unghii de animale; spun că nu au nevoie de nimic; dar cum are nevoie Proteus de un tăbăcar pentru traistă, de un croitor pentru haine, de un tăietor de lemne pentru baston, de oameni bogați și de un bucătar pentru lăcomia sa. Omule, care crești câini! tu nu-L cunoști pe Dumnezeu și te îndrepți spre imitarea animalelor; strigi public cu importanța unui om bogat și te răzbuni: când nu primești, blestemi, iar filosofia devine cu tine arta de a face bani. Urmezi învățătura lui Platon și iată un sofist epicurean care se răzvrătește deschis împotriva ta. Din nou vrei să-l urmezi pe Aristotel și vreun adept al lui Democrit te blestemă. Pitagora spune că a fost odată Euforb și că în doctrina sa (despre transmigrarea sufletelor) i-a succedat lui Ferecide; dar Aristotel zguduie nemurirea sufletului. Voi, care treceți brusc de la o doctrină la alta contrară și nu sunteți de acord între voi, înarmați-vă împotriva celor care sunt de acord. Unii spun că Dumnezeu este un trup, dar eu spun că este necorporal; ei spun că lumea este indestructibilă, dar eu afirm că va fi distrusă; ei spun că arderea lumii se întâmplă în momente diferite, dar eu spun că va fi o singură dată; ei îi recunosc pe Minos și Rhadamanthus ca judecători, dar eu sunt Dumnezeu Însuși; ei atribuie nemurirea numai sufletului, dar eu trupului împreună cu sufletul. Cum vă facem rău, elenilor? De ce îi urâți pe cei care urmează cuvântul lui Dumnezeu ca fiind cei mai cunoscuți ticăloși? Noi nu mâncăm carne omenească: voi depuneți mărturie mincinoasă când spuneți asta; și cu voi Pelops devine o cină pentru zei, deși era favoritul lui Poseidon; Cronos devorează copii și o înghite pe Mitis.

26. Încetează să te mai lauzi cu cuvintele altora și, asemenea ciocănelului, să te împodobești cu pene care nu sunt ale tale. Dacă fiecare cetate ți-ar lua propria vorbă, sofismele tale și-ar pierde puterea. Întrebi ce este Dumnezeu, dar nu știi ce este în tine; și, privind cerul cu gura căscată, cazi în gropi. Cărțile tale sunt ca niște labirinturi, iar cei care le citesc sunt ca butoiul Danaidelor. De ce împarți timpul, numind unul trecut, altul prezent și altul viitor? Cum poate veni viitorul când prezentul există? Dar, așa cum marinarii pe mare, când corabia este purtată pe ape, din lipsă de experiență cred că munții aleargă (și nu corabia lor), tot așa nu observi că voi înșivă treceți, ci epoca stă cât îi place Celui care a creat-o. De ce mă acuzi când îmi expun doctrina, de ce te grăbești să răstorni toate convingerile mele? Nu te-ai născut și tu ca noi și nu ai luat parte la aceeași ordine a lumii? De ce vă pretindeți înțelepciune, când nu aveți alt soare, niciun alt răsărit al stelelor, nicio origine mai bună, nici măcar o moarte diferită de a altor oameni? Gramaticienii au început să vă vorbească deșarte; ați împărțit înțelepciunea, v-ați îndepărtat de adevărata înțelepciune și ați atribuit oamenilor numele părților ei. Dar voi nu-L cunoașteți pe Dumnezeu; și certându-vă între voi, vă răsturnați unii pe alții. Prin urmare, voi toți nu sunteți nimic; deși pretindeți că aveți darul vorbirii, raționați ca un orb cu un surd. La ce bun uneltele voastre, când nu știți să construiți? La ce bun cuvintele voastre, când voi înșivă sunteți

departe de fapte, căci în prosperitate vă umflați, iar în eșec vă pierdeți curajul? Faptele voastre nu sunt în conformitate cu rațiunea; căci intrați în adunări cu fast, dar vă ascundeți în colțuri cu învățătura voastră. De aceea, când am aflat că sunteți așa, v-am părăsit și nu vă mai atingeți de ale voastre, ci urmați cuvântul lui Dumnezeu. De ce, spuneți-mi, vă luptați pentru litere? De ce, ca într-o bătaie cu pumnii, le ascunzi pronunția bâlbâindu-te precum atenienii, când este mai potrivit pentru tine să vorbești mai aproape de natură? Dacă tu, nefiind atenian, vorbești atica, atunci spune-mi, de ce nu vorbești dorica? De ce ți se pare că una este prea nepoliticoasă, iar cealaltă este mai plăcută pentru conversație?

27. Dacă ești atras de învățătura lor, de ce te ridici împotriva mea, dacă accept opiniile care îmi plac? Nu este oare absurd că suntem urâți fără nicio investigație și din cauza unor prejudecăți nedrepte, în timp ce un tâlhar nu este pedepsit pe baza unei simple acuzații înainte ca dreptatea sa să fie examinată cu atenție? Diagoras era atenian, dar l-ai pedepsit pentru că a batjocorit misterele ateniene; și totuși citești cărțile lui frigiene și totuși ne urăști.

Voi păstrați interpretările lui Leo și nu veți tolera mustrările noastre; aveți printre voi opiniile lui Appion despre zeii egipteni și ne expulzați ca fiind cei mai profani. Ne arătați mormântul lui Zeus Olimpian, deși cineva spune că cretanii mint. Adunarea unei multitudini de zei nu este nimic. Și deși Epicur, care îi disprețuia, le îndeplinea îndatoriri sacre, nu voi ascunde de conducători noțiunea pe care o am despre Dumnezeu și stăpânirea Lui asupra tuturor. De ce mă sfătuiți să mint în legătură cu credința mea? Spuneți că disprețuiți moartea; de ce mă convingeți să scap de ea prin viclenie? Nu am inimă de cerb, iar discursurile voastre seamănă cu pălăvrăgeala lui Tersite. Cum aș putea să-l cred pe cel care spune că soarele este o masă de foc, iar luna (alt) pământ? Aceasta este o dispută despre cuvinte și nu o dezvăluire a adevărului. Nu este oare o prostie să credem poveștile despre Hercule din cărțile lui Herodot, care vorbesc despre un ținut mai înalt de pe care se spune că a căzut leul, ucis de Hercule? La ce bun limba atică, soritele filozofice, demonstrațiile silogistice, măsurarea Pământului, poziția stelelor și revoluția Soarelui? A te preocupa de astfel de probleme este caracteristic unui om care își impune opinii drept legi.

28. De aceea am respins legile voastre. Trebuie să existe un singur mod de viață comun pentru toți. Dar acum, câte orașe există, tot atâtea legi, încât unii consideră ceea ce alții consideră frumos a fi josnic. Astfel, grecii consideră concubinajul cu mama ca fiind ilegal, dar magii perși o consideră o instituție frumoasă; pederastia este condamnată de barbari, dar este favorizată în special de romani, care încearcă să adune turme de băieți, ca pe caii care pasc.

29. După ce am văzut toate acestea, după ce m-am familiarizat cu misterele și am examinat diversele forme de cult practicate de oamenii efeminați și

hermafrodiți, după ce am descoperit printre romani că Zeus Latiarus se delecta cu sânge omenesc și cu ucigași, că Artemis, nu departe de marele oraș, se ocupa de fapte similare și că în multe alte locuri unul sau altul demon era cauza unor fapte rele, atunci m-am adâncit în mine și am întrebat cum aș putea găsi adevărul. În timp ce mintea mea examina tot ce era mai bun, am dat peste niște cărți barbare, care erau mai vechi decât doctrinele elene și atât de divine încât nu puteau fi comparate cu erorile lor; și am crezut aceste cărți, datorită simplității limbajului lor, simplității scriitorilor lor, inteligibilității explicației întregii creații, previziunii viitorului, superiorității regulilor și, în final, datorită doctrinei unui singur Conducător peste toate. Așadar, sufletul meu, luminat de Dumnezeu, a înțeles că unele cărți aduc osândă, pe când altele distrug robia care este în lume, ne eliberează de mulți conducători și nenumărați tirani și ne dau ceea ce - nu voi spune că nu am primit mai înainte, ci că, primind, nu am păstrat din greșeală.

30. Fiind luminat de cunoștințele lor, am hotărât să resping erorile păgânilor ca fiind deliruri copilărești. Natura răului, după cum se știe, este similară cu natura celor mai mici semințe; căci, deși răul crește dintr-o cauză mică din partea noastră, el poate fi din nou distrus dacă credem în cuvintele lui Dumnezeu și nu ne împrăștiem. Dumnezeu ne oferă o anumită comoară ascunsă: când o dezgropăm, suntem acoperiți cu praf, dar în schimb ne asigurăm stăpânirea ei. Cel care posedă toată această comoară a dobândit cele mai prețioase bogății. Aceste cuvinte se referă la adepții noștri. Ce pot să vă spun, grecilor, decât că nu v-ați reproșat că sunteți mai buni decât voi înșivă, iar dacă cineva este numit barbar, nu găsiți în aceasta un motiv de dispreț. Căci, dacă doriți, puteți găsi un motiv pentru care unii nu sunt capabili să înțeleagă limba altora; și dacă doriți să examinați învățătura noastră, vă voi oferi o explicație ușoară și lungă.

31. Cred că acum este momentul să dovedim că filosofia noastră este mai veche decât învățăturile grecilor. Limitele noastre vor fi Moise și Homer, deoarece amândoi au trăit în cele mai vechi timpuri; acesta din urmă este mai vechi decât toți poeții și istoricii, iar primul este întemeietorul oricărei înțelepciuni printre barbari. Să-i luăm, așadar, pentru comparație și vom descoperi că învățătura noastră este mai veche nu numai decât educația grecilor, ci chiar decât inventarea scrisului. Nu mă voi referi la propriii mei scriitori, ci îi voi folosi pe cei eleni. Primul ar fi regretabil, pentru că nu-i veți accepta; iar cel de-al doilea pare surprinzător, când mă voi lupta cu voi cu propriile voastre arme, împrumutând de la voi dovezi pe care nu le bănuiți. Poezia lui Homer, originea ei și timpul în care a înflorit au fost investigate de următorii scriitori foarte vechi: Teogene din Rhegina, care a trăit în timpul domniei lui Cambyses, Stesimbrot din Thassos, Antimah din Colofon, Herodot din Halicarnas și Dionisie din Olynt; după ei, Efor din Cumae, Filohor din Atena, Megacleides și Cameleon, peripateticii; apoi gramaticienii: Zenodot, Aristofan, Callimah, Crates, Eratostene, Aristarh și Apollodor. Despre aceștia, Crates spune că Homer a trăit înainte de întoarcerea

lui Heraclide, la optzeci de ani după războiul troian; după Eratostene, la o sută de ani după cucerirea Troiei; după Aristarh, cam în timpul migrației ioniene, care a avut loc la o sută patruzeci de ani după evenimentele troiene; după Filohor, după migrația ioniană, în timpul domniei lui Arhipp, arhontele atenian, la o sută optzeci de ani după războiul troian. Unii spuneau că a fost cu nouăzeci de ani înainte de Olimpiada, adică la trei sute șaptesprezece ani după cucerirea Troiei; alții au plasat perioada vieții sale și mai târzie și au spus că Homer a fost contemporan cu Arhiloh; iar Arhiloh a trăit în jurul celei de-a douăzeci și treia olimpiade, pe vremea lui Gyges Lidianul, în al cincisutelea an după războiul troian. Ceea ce am spus pe scurt despre timpul vieții poetului menționat mai sus, adică Homer, și despre dezacordul scriitorilor care au vorbit despre el, este suficient pentru cei care sunt capabili să examineze cu atenție aceste mărturii. Ar fi, desigur, posibil să se dovedească falsitatea opiniilor despre evenimentele în sine. A cărui cronologie nu este de acord, istoria sa nu poate fi adevărată. Nu cumva pentru că expun lucruri neadevărate există erori în calcularea timpului?

32. Dar noi nu avem nicio dorință deșartă de glorie, nici deosebiri de opinii. Ne-am despărțit de învățătura comună și pământească, ascultăm de poruncile lui Dumnezeu, urmăm legea Tatălui nestricăciunii și am respins opiniile oamenilor; nu numai bogații dintre noi filozofează, ci și săracii se bucură de învățătură fără preț; căci tot ce vine de la Dumnezeu este atât de înalt încât nu poate fi plătit cu daruri lumești. Îi primim pe toți cei care vor să asculte, fie ei bătrâni, fie tineri; și, în general, fiecărei vârste i se dă cinste printre noi; totuși, desfrâul este departe de noi. Și nu mințim când spunem aceasta. Ar fi bine dacă încăpățânarea voastră în necredință s-ar pleca; dar chiar dacă acest lucru nu se întâmplă, credința noastră va rămâne totuși fermă, sprijinindu-se pe mărturia lui Dumnezeu. Voi râdeți, dar într-o zi veți plânge. Nu este oare o prostie că vă minunați de Nestor, care se străduiește să se potrivească cu tinerii în luptă, când cu greu taie hamul de la cai prin slăbiciunea bătrâneții; și râdeți de cei dintre noi care se luptă cu bătrânețea și reflectează asupra treburilor divine? Cine nu va râde de voi când vorbiți despre amazoane, Semiramida și alte femei războinice și le învinovățiți pe fecioarele noastre? Ahile era tânăr și totuși ei cred că avea multă noblețe; Neoptolemus era și el tânăr, dar curajos; Filoctet era slab, dar zeitatea avea nevoie de el pentru a cuceri Troia. Ce era Tersites? Dar el comanda armata și nu ar fi fost învinovățit pentru capul său ascuțit și chel, dacă nu ar fi avut prostia de a pălăvrăgi fără măsură. Noi nu-i testăm pe cei dintre noi care vor să filozofeze după fețele lor, căci nu-i judecăm pe cei care vin la noi după înfățișarea lor. Căci credem că tăria de spirit poate fi găsită la toți, chiar dacă sunt slabi la trup. Dar judecățile voastre sunt pline de invidie și de o mare prostie.

33. De aceea, am hotărât să dovedesc înțelepciunea instituțiilor noastre și nebunia voastră prin lucruri pe care voi înșivă le respectați. Ascultați cât de

vanitoși sunt grecii, voi care spuneți că ne ocupăm cu fleacuri printre femei și tineri, printre fecioare și bătrâne și care ne batjocoriți pentru că nu suntem cu voi. Operele de artă conțin multe prostii, deși sunt venerate mai mult decât zeii noștri; în ceea ce privește femeile, vă comportați indecent. Lisip a făcut o statuie de bronz a Praxilei, care nu a spus nimic folositor în versurile ei, Menestrat din Learchis, Silanion al desfrânatei Sapfa, Naucydes al Erwinei din Lesbos, Voiscus din Mertis, Cefisodot din Myra din Bizanț, Gomphus din Paraxigoris și Amfistrad din Clita. Ce să spun despre statuile Anitei, Telesillei și Mystisei? Euthycrates și Cefisodot au făcut prima statuie, Nicerat a doua, Aristodot a treia. Euthycrate a făcut o statuie a lui Mnesarchis Efeseanul, a lui Silannion din Corinna, a lui Euthycrate din Phalarcis Argivul. Am pomenit de aceste femei ca să nu credeți că se întâmplă ceva ciudat printre noi și ca, având în vedere aceste monumente din fața ochilor voștri, să nu bateți joc de femeile care filozofează printre noi. Sappho era o prostituată, o femeie nerușinată, și ea însăși își cânta desfrânarea; dar printre noi toate femeile sunt caste, iar fecioarele care stau la furcă cântă cântece divine mult mai bine decât această fecioară a voastră. De aceea ar trebui să vă fie rușine că sunteți discipolele unor femei disprețuite și să râdeți de femeile devotate învățăturii noastre și de adunările publice la care participă. Ce doctrină frumoasă v-a învățat Glaucippe, care a născut un monstru, așa cum o arată statuia de bronz a ei făcută de Nikeratus Atenianul, fiul lui Euctemon? Dacă a născut un elefant, de ce i se acordă onoare publică? Praxiteles și Herodot v-au făcut o statuie a desfrânatei Crine, și Euthycrates din Pantheuchis, care a rămas însărcinată cu un adulter. Dynomenes, prin arta sa, a transmis posterității amintirea lui Bizanț, regina Paeoniei, pentru că a născut un copil negru. Îl condamn atât pe Pitagora, care a reprezentat-o pe Europa șezând pe un taur, cât și pe voi, care respectați arta acestui acuzator al lui Zeus. Râd și de arta lui Myron, care a înfățișat un vițel și a pus-o pe Nike pe el, deoarece, după ce a răpit-o pe fiica lui Agenor, a primit o recompensă pentru adulterul și nestăpânirea sa. Herodot din Olynt a înfățișat-o pe Glicera, desfrânata și muziciana argivă. Virakis a ridicat o statuie a Pasitheei; amintindu-vă de desfrânarea ei, aproape că v-ați dori să existe femei ca ea acum. O anumită Melanippe era înțeleaptă și, pentru aceasta, Lisistratus i-a făcut o statuie, dar voi nu credeți că avem femei înțelepte.

34. Cu siguranță, tiranul Philaris, care devora prunci, era foarte vrednic de onoare și a cărui asemănare a fost realizată de Polystratus Amprociotes și care este încă prezentat ca un om minunat. Agrigentinii se temeau să privească această înfățișare a acestui canibal; dar oamenii cărora le pasă de învățătură sunt mândri să-i vadă asemănarea. Nu este oare o crimă că fratricidul este onorat printre voi, pentru că priviți asemănările lui Polynice și Eteocle, când ar trebui să-i îngropați împreună cu artistul Pitagora? Distrugeți monumentele impietății. De ce aș considera și prețui eu, de dragul lui Periclemen, ca pe ceva minunat asemănarea unei femei care a născut treizeci de copii? Ar trebui să o

detestăm pe cea care a născut atâtea roade ale nestăpânirii și a cărei asemănare la romani este reprezentată într-un porc, onorat pentru aceeași muncă cu un serviciu sacru. Marte a comis adulter cu Afrodita, iar Andron v-a reprezentat-o pe Armonia, care s-a născut din ele. Sofron, care a scris fleacuri și absurdități, a devenit mai faimos printr-o statuie de bronz, care există și astăzi. Fabulistul Esop a fost celebrat pentru totdeauna nu numai prin fabulele sale, ci și prin arta plastică a lui Aristodamus. Și cum nu vă este rușine să calomniați onestitatea femeilor voastre, când aveți atâtea femei, cele mai goale poete și prostituate, atâția bărbați criminali? La ce bun mie să aflu că Evanta a născut în Perepata, sau să mă minunez de arta lui Callistratus, sau să o privesc pe Neera Calliades, care a fost o prostituată? Lais era o femeie desfrânată, iar Turnus i-a făcut un monument desfrânării. De ce nu vă rușinează desfrânarea lui Hephaestion, deși Filon i-a înfățișat cu măiestrie imaginea? Sau de ce, de dragul lui Leochares, îl onorați pe hermafroditul Ganimede, ca și cum ați poseda ceva frumos? Și Praxitele a înfățișat o femeie desfrânată. Ar fi mai bine dacă, lăsând toate aceste lucruri, ați căuta ceea ce este cu adevărat frumos; Ar fi mai bine dacă ai abandona ficțiunile lui Philaeides și Elephantis și nu ai disprețui modul nostru de viață.

35. Ceea ce am expus nu am învățat de la alții; căci am călătorit prin multe țări, am studiat eu însumi științele voastre ca sofist, am studiat artele și diverse invenții și, în final, locuind la Roma, am văzut cu ochii mei diversele statui pe care le-ați adus acolo. Nu încerc, așa cum mulți obișnuiesc să facă, să-mi susțin gândurile cu opiniile altora, ci expun ceea ce am văzut și am învățat eu însumi. De aceea, mi-am luat rămas bun atât de la aroganța romană, cât și de la recea elocvență ateniană, de la diverse învățături și am acceptat filosofia noastră barbară. Am început să explic cum este mai veche decât instituțiile voastre, dar pentru o vreme m-am abătut de la aceasta și acum mă voi întoarce la discuția mea despre învățătura noastră. Numai să nu vă lăsați împovărați de lecțiile mele și să nu obiectați cu fleacuri și fleacuri, spunând: „Tațian este deasupra elenilor, deasupra mulțimii celor care au filosofat, el urmează noua învățătură a barbarilor”. Ce este rău cu o persoană care este servilă față de alți oameni și îi acuză de ignoranță evidentă? Ce este absurd în a urma exemplul propriului tău înțelept, îmbătrânind mereu și învățând totul?

36. Fie ca Homer să nu fie ulterior războiului troian, ci contemporan cu acesta și chiar să lupte cu Agamemnon, oricine să creadă, dacă dorește, că a trăit înainte de inventarea literelor. Se va constata că Moise, cel menționat mai sus, este cu mulți ani mai în vârstă decât cucerirea Troiei sau chiar a trăit mult mai devreme decât construirea Troiei și vremurile Troiei și ale lui Dardanus. Pentru a dovedi acest lucru, îi voi aduce ca martori pe caldeeni, fenicieni și egipteni. Și de ce să detaliez acest lucru? Cel care își asumă osteneala de a-și convinge ascultătorii trebuie să vorbească despre această chestiune cât mai pe scurt posibil. Berosus

babilonianul, preot al babilonianului Belus, contemporan cu Alexandru, care a scris pentru Antioh, al treilea rege după Alexandru, o istorie a caldeenilor în trei cărți și prezintă isprăvile regilor, vorbește despre unul dintre ei, pe nume Nebucadnețar, care a întreprins o expediție împotriva fenicienilor și evreilor. Știm că acest război a fost prezis de profeții noștri și a avut loc mult mai târziu decât Moise, cu șaptezeci de ani înainte de stăpânirea persană. Berosus este un scriitor foarte de încredere: acest lucru este dovedit de faptul că Juba, care a scris despre asirieni, spune că a învățat istoria de la Berosus; și a scris două cărți despre asirieni.

37. După caldeeni, îi găsim pe următorii printre fenicieni: aceștia au avut trei scriitori: Teodot, Hipsicrate și Mochus. Cărțile lor au fost traduse în greacă de Heth, care a scris și el cu atenție viețile filosofilor. În aceste cărți istorice este relatată răpirea Europei sub unul dintre regi, venirea lui Menelau în Egipt și evenimentele lui Hiram, care și-a dat fiica de soție lui Solomon, regele Iudeii, și i-a furnizat tot felul de lemn pentru construirea templului. Menandru din Pergamene a scris și el despre același lucru. Dar vremea lui Hiram era deja aproape de războiul troian; iar Solomon, un contemporan al lui Hiram, a trăit mult mai târziu decât vremea lui Moise.

38. Egiptenii au și ei istorii precise, iar evenimentele care au avut loc printre ei au fost descrise de Ptolemeu, doar că nu un rege, ci un preot din Mendes. El, povestind despre faptele regilor, spune că evreii, sub regele egiptean Amasis, au părăsit Egiptul, sub conducerea lui Moise, pentru acele țări pe care le-au ocupat. El spune astfel: „Amasis a fost contemporan cu regele Inachus”. După el, gramaticianul Apion, un om foarte învățat, în a patra carte despre egipteni, iar cărțile sale sunt cinci în total, printre altele spune „că Amasis, contemporan cu Inachus din Argos, a distrus Avaris, așa cum a scris Ptolemeu din Mendes în analele sale”. Iar timpul care a trecut de la Inachus până la distrugerea Troiei cuprinde douăzeci de generații, iar acest lucru este dovedit în acest fel.

39. Aceștia au fost regii argivilor: Inachus, Phoroneus, Apis, Criasis, Triopas, Argias, Phorvantes, Crotopas, Sthenelaus, Danaus, Lynceus, Proetus, Avas, Acrisius, Perseus, Sthenelaus, Eurystheus, Atreus, Thyestes și Agamemnon, în al optsprezecelea an al căruia a fost cucerită Troia. Orice om sensibil trebuie să observe cu atenție că grecii, așa cum mărturisesc ei înșiși, nu aveau încă niciun monument istoric scris. Căci Cadmus, care le-a dat scrisori, a venit în Beotia multe generații mai târziu. După Inachus, sub Phoroneus, poporul a trecut în cele din urmă de la o viață sălbatică și pastorală la un mod de viață mai liber. Prin urmare, dacă Moise a fost contemporan cu Inachus, el este mai bătrân decât războiul troian cu patru sute de ani. Și acest lucru este evident din succesiunea regilor Aticii, Macedoniei, Ptolemeu și Antiohiei. Prin urmare, dacă cele mai faimoase evenimente dintre eleni au fost consemnate și făcute cunoscute după

Inachus, atunci rezultă că au fost și după Moise. Căci Foroneu, succesorul lui Inachus, a fost contemporan cu atenienii, cu Ogyges, sub care a avut loc primul potop; iar lui Forbanes i-a urmat Actaeus, de la care Atica a fost numită Actea. Contemporanii lui Triopas au fost Prometeu, Epimeteu, Atlas, Cecrops și Ion. Sub Crotopus a venit focul lui Faeton și potopul lui Deucalion. În timpul lui Stenel a venit domnia lui Amphiction, apariția lui Danaus în Peloponez, fondarea Dardaniei de către Dardanus și întoarcerea Europei în Creta din Fenicia. Sub Lynceus, Proserpina a fost răpită, templul de la Eleusis a fost fondat, agricultura a fost introdusă de Triptolemus, Cadmus a venit la Teba și a domnit Minos. Sub Proteus, a avut loc războiul lui Eumolpus împotriva atenienilor. Sub Acris, a avut loc venirea lui Pelops din Frigia, sosirea lui Ion la Atena, domnia celui de-al doilea Cecrops, isprăvile lui Perseu și Dionysos, apariția discipolului lui Orfeu, Musaeus. Troia a fost cucerită în timpul domniei lui Agamemnon.

40. Din cele spuse, așadar, este evident că Moise a trăit înaintea eroilor antici, a războaielor și a demonilor. Și, întrucât este mai vechi în timp, este de crezut mai mult decât grecii, care, fără să-și dea seama, le-au împrumutat doctrinele de la el. Căci mulți dintre sofiștii lor, familiarizându-se din curiozitate cu scrierile lui Moise și ale unor filozofi similari, au încercat să le refacă doctrina, mai întâi pentru a se crede că spun ceva de-al lor, iar în al doilea rând pentru a acoperi ceea ce nu înțelegeau cu o înveliș verbal fictiv, dând adevărului aparența unei fabule. Dar ceea ce au spus oamenii învățați dintre greci despre legea noastră și istoria rânduielilor, câți și ce scriitori au menționat acest lucru, va fi arătat în cartea „Împotriva celor care au rațional despre lucrurile divine”.

41. Și acum este deosebit de important să arătăm cu toată precizia că Moise este mai vechi nu numai decât Homer, ci și decât scriitori mai vechi decât Homer, cum ar fi Linus, Philammon, Thamyris, Amphion, Museum, Orpheus, Demodocus, Phemius, Sibila, Epimenide din Creta, care a venit la Sparta, Aristeas din Proconesus, care a scris istoria Arimaspienilor, Asbolus Centaurul, Isatis, Drymon, Euclus din Cipru, Orus din Samos și Pronapides din Atena. Linus a fost învățătorul lui Hercule; iar Hercule a fost cu o generație înainte de Războiul Troian, așa cum reiese din faptul că fiul său, Tlipolemus, luptase deja împotriva Troiei. Orpheus a fost contemporan cu Hercule; căci lucrările care sunt publicate sub numele său se spune că sunt de Onomacritus atenianul, care a trăit în timpul domniei pisistradiților, în jurul celei de-a cincizecea olimpiade. Museum a fost elev al lui Orpheus. Despre Amfion este inutil să le spunem celor învățați că a trăit cu două secole înainte de evenimentele troiene; Demodocus și Phemius au trăit în timpul războiului troian; unul a fost cu pretendenții, iar celălalt cu feacii. Thamyris și Philammon au trăit puțin înaintea lor. Așadar, cred că v-am scris cu toată acuratețea posibilă despre lucrări de un anumit fel și despre vremea lor. Dar, pentru a completa pe deplin subiectul în discuție, îi voi indica și pe cei care au fost considerați înțelepți. Minos, care a fost considerat primul în orice fel de

înțelepciune și în legislație, a trăit sub succesorul lui Danaus, Lynceus, în a unsprezecea generație după Inachus. Lycurg, care s-a născut mult după cucerirea Troiei, a dat legi lacedemonienilor cu o sută de ani înainte de Olimpiade. Draco a trăit în jurul celei de-a treizecea olimpiade, Solon în jurul celei de-a patruzeci și șasea. Pitagora în jurul celei de-a șaizeci și doua. Iar Olimpiadele, așa cum am spus, au fost instituite la patru sute șapte ani după evenimentele troiene. După aceste dovezi nu voi spune prea multe despre durata vieții celor șapte magi.

Căci dacă cel mai vechi dintre ei, Thales, a trăit în jurul celei de-a cincizecea olimpiade, atunci nu este nevoie să vorbim despre alți înțelepți care au trăit după el.

42. Aceasta este ceea ce am scris eu, Tațian, adept al filosofiei barbare, originar din țara asiriană, pentru voi, care ați urmat mai întâi învățătura noastră și apoi ați primit ceea ce mărturisesc acum. În sfârșit, am ajuns să-L cunosc pe Dumnezeu și creația Sa și sunt gata să mă înfățișez înaintea voastră pentru a examina învățătura și nu-mi voi schimba convingerile cu privire la Dumnezeu.